

פוליטיקה

כתב עת למדע המדינה וליחסים בינלאומיים

גיליון מס' 4, דצמבר 1999

עורך אקדמי: ד"ר אבנר דה-שליט
מו"ל: המכון ליחסים בינלאומיים ע"ש לאונרד דייוויס, האוניברסיטה העברית

נושא הגיליון: פוליטיקה ותקשורת

1. גדי וולפספלד וגבי וימן, "המאבק על סדר היום במערכת הבחירות 1996"

האם למאבק על סדר היום התקשורתי יש השפעה על שיקולי הבחורים?
מחקרים שבדקו את השאלה סיפקו ממצאים משכנעים על ההשפעה שיש לסדר היום התקשורתי על הבחורים. המתמודד שקובע את סדר היום התקשורתי במערכת בחירות משפיע גם על שיקולי הבחירות של האזרחים; בדרך הזאת הוא מטה את סדר השיקולים שלהם לצד אותם תחומים שבהם יש לו יתרון יחסי על מתחיריו.

המחקר שלפנינו התמקד בתחרות על סדר היום התקשורתי במערכת הבחירות 1996 – ההתמודדות על ראשות הממשלה בין שמעון פרס לבנימין נתניהו לאחר רצח יצחק רבין. במחקר נבדק המתאם בין נושאי התעמולה של המפלגות הגדולות לבין הנושאים המועלים בסיקור מערכת הבחירות, כדי לבחון האם אחד המועמדים הצליח להשתלט על סדר היום התקשורתי, והאם להצלחה זו הייתה השפעה על תוצאות הבחירות.

שיטת המחקר: נבדקו שני מקורות נתונים: הראשון כלל את כל הסיקור הטלוויזיוני החדשותי של מערכת הבחירות בשני הערוצים. הוקלטו כל מהדורות החדשות בשני הערוצים, וצוות של מנתחי תוכן הפעיל נוהלי קידוד אחידים של כל פריט במהדורת החדשות שהתייחס לבחירות. המקור השני כלל תוצאות ניתוח תוכן שיטתי של כל תשדירי תעמולת הבחירות בטלוויזיה של שתי המפלגות הגדולות.

בניתוח הנתונים נבדק כל מסד נתונים בנפרד, ובשלב השני נבדק הקשר ביניהם: האם יש הבדלים באסטרטגיות הפרסום של שתי המפלגות? מה הודגש במסר הפרסומי של כל מפלגה? מה ממסרים אלה חלחל אל הסיקור התקשורתי ומי הצליח בכך יותר? המענה האמפירי על השאלות הללו ענה על השאלות מי עיצב וכיצד עיצב את סדר היום התקשורתי במערכת הבחירות הזאת.

מסקנות: ממצאי המחקר הזה תואמים את ממצאיהם של מחקרים רבים על מערכות בחירות בחברות אחרות: יש מתאם בין נושאי תעמולת הבחירות לבין הסיקור החדשותי. הצלחתו של נתניהו מלמדת על החשיבות שיש לבחירת נושאים המתאימים לעורר את העניין התקשורתי. טרור הוא נושא שמרתק את התקשורת, ונתניהו השכיל לרתמו לשירותו. נושא אחר לצורך תעמולת הבחירות היה הנושא הפיקטיבי "פרס יחלק את ירושלים". שני הנושאים הללו עלו לראש סדר היום התקשורתי רק בזכות קידומם על ידי תעמולת נתניהו: לא היה שום אירוע טרוריסטי באותה עת ולא דיון או משא-ומתן על עתידה של ירושלים. במערכות בחירות צמודות, כאשר אחוזים בודדים מכריעים את המערכה, עולה גם חשיבות הצלחתם של המתמודדים להטות את סדר היום התקשורתי – כך הם מטים גם את שיקולי הבחורים לטובתם.

המחברים: גדי וולפספלד הוא פרופסור חבר במחלקה למדע המדינה ובמחלקה לעיתונות ותקשורת באוניברסיטה העברית בירושלים. גבי וימן הוא פרופסור מן המניין בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה.

2. דוד לוי-פאור, "יותר תחרות, יותר רגולציה: 'מהפכת התקשורת' בישראל ותפקיד המדינה"

המאמר דן בתהליך הפרטת הטלקומוניקציה בישראל ובוחן את הטענות הריוח שהמדינה נסוגה מהשליטה בכלכלה הישראלית. הוא מציג פרשנות המערערת על התפיסות המקובלות באשר לתפקידה של המדינה בקידום התחרות בעבר, בהווה ובעתיד. המאמר גם מסביר את היחסים בין שינוי טכנולוגי, אינטרסים עסקיים ופוליטיקה בעיצוב "מהפכת התקשורת" בישראל. הבחירה בסקטור הטלקומוניקציה איננה מקרית – סקטור זה מייצג את השינוי החד שחל באקלים הכלכלי-פוליטי בישראל, כמו גם בעולם כולו. ממצב יציב של "מונופול טבעי" ושירות ממשלתי הופך הענף לענף תחרותי, שפועל על בסיס עסקי ועובר לידיים פרטיות.

שיטת המחקר: השוואה בין תהליכים של שינוי המדיניות בשני התחומים של סקטור הטלקומוניקציה: ציוד קצה (טלפון לסוגיו, משיבונים, פקסים וכו') וקישור תשתיות תקשורת (חיבור רשתות מתחרות לרשת אחת, כמו חיבור רשת סלקום לרשת בזק וכו').

מסקנות: א. למדינה תפקיד מפתח בליברליזציה של סקטור הטלקומוניקציה בישראל; ב. פירושים המדגישים את תפקידה של הטכנולוגיה בשינוי המדיניות ואת נסיגת המדינה כחלק ממנו לוקים ב"דטרמיניזם טכנולוגי", ולכן כושלים בהבנת תהליך השינוי כתהליך פוליטי; ג. אינטרסים עסקיים, שנהנו מאוד מתוצאות מהפכת התקשורת, מילאו תפקיד שולי בעיצובה ובקידומה; ד. מהפכת התקשורת אינה רק תהליך של שינוי ברמת השוק (או שינוי כלכלי), אלא מבטאת שינוי בתפיסת תפקידה של המדינה - ממדינת שירותים, המספקת שירותי טלקומוניקציה לאזרחיה למדינה רגולטיבית, המסדירה את פעולת השוק, אולם נסוגה מאספקה ישירה של שירותים; ה. קידום התחרות באמצעות רגולציה (ולא דה-רגולציה) אחראי במידה רבה להצלחה היחסית ברפורמה של תחום התקשורת; ו. המשך קידומו של סקטור הטלקומוניקציה תלוי בבינוי מתאים של סוכנות רגולטיבית - רשות לאומית לתקשורת - שתחליף את משרד התקשורת ותהיה מרכז השליטה במשטר הרגולטיבי המתהווה.

המחבר: דוד לוי-פאור הוא מרצה בחוג למדע המדינה באוניברסיטת חיפה.

3. יריב צפתי וגבי וימן, "טרור באינטרנט"

המחקר התמקד באתרי האינטרנט של ארגוני הטרור ובדק מה הם השימושים שעושים ארגוני הטרור באינטרנט, והאם התכנים המועברים בו שונים מהתכנים המועברים על ידי ארגוני הטרור באמצעי התקשורת האחרים. השאלות שנבדקו במחקר הן: א. אילו תנועות טרור עושות שימוש באינטרנט? ב. מה ידוע לנו על היקפי החשיפה לאתרים אלה? ג. אילו סמלים ומסרים אפשר למצוא באתרי האינטרנט של ארגוני הטרור? ד. מהי הרטוריקה של אתרי הטרור באינטרנט והאם יש הבדל בינה לבין הרטוריקה שבה משתמשים הארגונים באמצעי התקשורת-ההמוניים? ה. האם אפשר ללמוד מהתכנים של אתרי הטרור על סוגי הקהלים שאליהם פונים הארגונים דרך הרשת? ו. האם הארגונים משתמשים באינטרנט כדי לגייס קהלים לפעילות אקטיבית? ז. למי מקשרים עצמם ארגוני הטרור ואילו קישורים מציגים האתרים?

שיטת המחקר: הגדרה של ארגון טרור ושימוש ברשימת ארגוני הטרור של משרד החוץ האמריקני. בדיקת ארבעה-עשר אתרים של ארגוני טרור (הרשימה המפורטת, כולל כתובות האתרים, מופיעה בנספח של המאמר).

מסקנות: המחברים טוענים שטכנולוגיות תקשורת חדישות מציבות אתגרים קשים בפי משטרים דמוקרטיים ומותחות עד קצה גבול הסיבולת עקרונית ליברליים של חופש הביטוי, זכות הציבור לדעת וחופש המידע. הטרור המודרני השכיל בתוך שנים ספורות לרתום את האינטרנט לצרכיו התעמולתיים. תנועות טרור אלימות מצאו בתקשורת החופשית מכל מגבלות - רשת האינטרנט - ערוץ יעיל להפצת מסרים, גיוס אהדה ותמיכה, הטפה אידאולוגית ואיסוף תרומות, וכל זאת באין מפריע וללא נטישת הפעילות האלימה. אם תתגבר מגמה זו, ייתכן שממשלים וגורמי ביטחון יבקשו להגביל או לצמצם את חופש הביטוי באינטרנט, או שהטרור יהיה חלק מהמחיר שדמוקרטיות משלמות על עקרונותיהן הליברליים.

המחברים: יריב צפתי הוא דוקטורנט לתקשורת באוניברסיטת פנסילבניה, ארצות הברית. גבי וימן הוא פרופסור מן המניין בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה.

4. דרור בורשטיין, "במקום בו שורפים מועדון, בסוף עוד יכבו את האור": שימוש בפתגמים בנאומיהם של חברי-כנסת"

המאמר עוסק ברטוריקה פוליטית ובודק דרך אחת של מניפולציה רטורית. **שיטת המחקר:** המחבר בחר מתוך רשומות הכנסת שלושה נאומים שונים (אחד מהם של ראש הממשלה לשעבר בנימין נתניהו), והתמקד בשיבושי פתגמים בהם. הוא מראה, בעזרת מודלים לשוניים, כיצד השתמשו חברי הכנסת בתחבולה רטורית של שיבוש פתגם כדי לשכנע את מתנגדיהם ואת עמיתיהם בצדקת דרכם.

מסקנות: נאומים יכולים להוליד שולל את המאזינים להם. השומע צריך להיות קשוב למניפולציות שתפקידן השגת מטרות פוליטיות. המניפולציות הרטוריות נועדו לשנות את אופני חשיבתנו או את אופני פעולתנו, ועלינו להיות קשובים להן.

המחבר: דרור בורשטיין הוא דוקטורנט בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים.

עוד בגיליון: מאמר קצר של פרופ' גבי בן-דור מהמחלקה למדע המדינה באוניברסיטת חיפה על "מהו מדע מדינה ישראלי?". המחבר בוחן את ההתפתחות התחום בארץ ומציע שינויים שיתרמו לשיפור הדימוי של המקצוע הן בעיני הציבור הרחב והן בעיני הסטודנטים והקולגות. וכן סקירה של גזעון רהט על ספרה של תמר הרמן "הבחירות בישראל" בהוצאת האוניברסיטה הפתוחה.